

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-105>  
УДК 336.14

# НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ

## DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE BUDGET FORMATION SYSTEM

**Любчак Ірина Станіславівна**  
асистентка, аспірантка,  
Державний торговельно-економічний університет  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3988-2704>

**Liubchak Iryna**  
State University of Trade and Economics

Стаття присвячена актуальним питанням визначення напрямів розвитку системи формування бюджету як дієвого інструменту макроекономічного регулювання, що ґрунтується на необхідності посилення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності. У ході дослідження обґрунтовано та визначено сутність формування та виконання бюджету з позицій досягнення макроекономічної збалансованості, забезпечення темпів соціально-економічного розвитку, стимулювання дієвих економічних та соціальних трансформацій та відновлення національної економіки. На основі проведеного дослідження визначено перспективні напрями удосконалення формування бюджету, що дозволять фінансово-бюджетній системі функціонувати більш ефективно. Доцільним є подальше удосконалення системи формування бюджету в частині створення та реалізації дієвих фінансових механізмів бюджетної політики, з метою подальшого соціально-економічного розвитку країни.

**Ключові слова:** бюджетна політика, бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, макроекономічна рівновага, фінансова стійкість.

The article is devoted to the topical issues of determining directions for improving the budget formation system as an effective tool of macroeconomic regulation, which is based on the need to strengthen the budget's effectiveness in ensuring financial and economic effectiveness. The budget is an important element in the system of ensuring macroeconomic balance, which affects the achievement of financial and economic stability and compliance with the necessary dynamic financial and budgetary balance, contributing to the socio-economic development of the country. The study of the mechanism and determination of directions for improvement of the budget formation system deserves appropriate attention based on the need to strengthen the effectiveness of the budget in terms of ensuring financial and economic effectiveness. The purpose of the study is to substantiate the conceptual directions of the development of the budget formation system as a tool of macroeconomic regulation to ensure financial and economic stability and effectiveness, contributing to the country's socio-economic development. In the study, the essence of budget formation and implementation was substantiated and determined from the standpoint of achieving macroeconomic balance, ensuring the pace of socio-economic development, stimulating effective economic and social transformations, and restoring the national economy. Based on the conducted research, promising directions for improving budget formation have been determined, which will allow the financial and budgetary system to function more efficiently and effectively. It is expedient to further improve the budget formation system in terms of the creation and implementation of effective financial mechanisms of budget policy, with the aim of further socio-economic development of the country. It is expedient to implement measures aimed at increasing the level of transparency and predictability of the budget, strengthening state control over the use of budget funds, improving the system of inter-budgetary relations for the equal development of territories. It is necessary to use the principles of long-term budget planning and forecasting during the performance of the powers of the main managers of budget funds.

**Keywords:** budget policy, budget, budget revenues, budget expenditures, macroeconomic balance, financial stability.

**Постановка проблеми.** Бюджет є важливим елементом в системі забезпечення макроекономічної рівноваги, що впливає на досягнення фінансово-економічної стійкості та

дотримання необхідного динамічного фінансово-бюджетного балансу, сприяючи соціально-економічному розвитку країни. Дослідження механізму та визначення напрямів

удосконалення системи формування бюджету заслуговує відповідної уваги виходячи з необхідності посилення ефективності бюджету в частині забезпечення фінансово-економічної результативності. Важливим є обґрунтування сутності формування та виконання бюджету з позицій досягнення макроекономічної збалансованості, забезпечення темпів соціально-економічного розвитку, стимулювання дієвих економічних та соціальних трансформацій та відновлення національної економіки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання формування бюджету в системі макроекономічного регулювання є досліджуваним у працях таких зарубіжних науковців: Кейнса Дж., Самуельсона П., Стігліца Дж., Лаффера А., Рікардо Д., Танзі В., Хікса Дж. Теоретичні та практичні аспекти щодо питань бюджетної політики висвітлюються в наукових працях таких вітчизняних науковців: Мазаракі А., Чугунова І., Каневої Т., Лисяк Л., Макогон В., Пасічного М.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Обґрунтування напрямів удосконалення системи формування бюджету як дієвого інструменту макроекономічного регулювання є актуальним, виходячи з необхідності посилення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Мета дослідження полягає обґрунтуванні концептуальних напрямів розвитку системи формування бюджету як інструменту макроекономічного регулювання задля забезпечення фінансово-економічної стійкості та результативності, сприяючи соціально-економічному розвитку країни.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Бюджет є важливою складовою реалізації фінансово-економічної політики країни щодо забезпечення макрофінансової стабільності та стійкості, інструментом державного фінансового регулювання та контролю. Бюджетна політика в межах своєї реалізації визначає темпи економічного зростання, через призму формування та виконання державних фінансових ресурсів, відповідно до основних пріоритетів соціально-економічного розвитку. Рівень дієвості бюджетної політики визначає динамічність економічних процесів, а також інтегрований показник фінансової стійкості та збалансованості бюджетної системи. В системі розвитку державних фінансів, бюджетна політика є важливим інструментом суспільного розвитку.

Бюджетна політика є важелем регулювання макроекономічних показників. Через реалізацію виваженої бюджетної політики, держава може впливати та регулювати соціально-економічні процеси та трансформації. Основним завданням бюджетної політики є формування та виконання державних фінансових ресурсів, оптимізація рівня державного дефіциту, управління борговою політикою, забезпечення розвитку територій завдяки обґрунтованому механізму міжбюджетних відносин, стимулювання економічної активності, посилення інвестиційно-інноваційного потенціалу, досягнення пріоритетності та соціальної справедливості під час перерозподілу національного доходу. Темпи соціально-економічного розвитку країни знаходяться в безпосередній залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці пріоритетів суспільного розвитку у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Відповідно до цього, важливим є врахування у інституційній архітектоніці бюджетної стратегії напрямів розвитку та удосконалення бюджетних інститутів. Важливим є формування синергетичного зв'язку між бюджетними інститутами, їх взаємопов'язаність створить єдину інституційну систему, що сприятиме збалансованості інституційного середовища. Адаптивна архітектоніка бюджетної стратегії має формувати інституційні умови реалізації бюджетної політики, що сприятиме всебічному суспільному розвитку та підвищенню добробуту населення.

Посилення впливу бюджету на фінансово-економічну стійкість можна досягти за умови підвищення рівня адаптивної ефективності бюджетно-податкової політики. Необхідним є удосконалення інституційного середовища бюджетної політики суспільного розвитку. Бюджетно-податкова політика є ефективним інструментом у системі макроекономічного регулювання. У цьому контексті важливим є удосконалення системи управління державними фінансами, посилення ефективності бюджетно-податкових інструментів та важелів, реалізація яких спрямовуватиметься на здійснення структурних соціально-економічних перетворень та забезпечення соціально-економічного розвитку. Інституційна архітектоніка бюджетної стратегії є важливим інструментом державного регулювання, формування якої відбувається із урахуванням пріоритетів економічного зростання. Відповідно до цього, задля підвищення ефективності бюджету в системі забезпечення фінан-

сово-економічної результативності важливим є формування моделі бюджетної стратегії з урахуванням засад інституційного середовища суспільства як системи основних економічних, соціальних, політичних, правових положень.

Задля посилення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності важливим є забезпечення оптимальних співвідношень між напрямками бюджетної політики та циклічності соціально-економічного розвитку. Постійні адаптивні зміни бюджетної системи є важливою складовою економічного зростання у перспективі. Досягнення бюджетної збалансованості повинно ґрунтуватися на засадах циклічності економічного розвитку, а також загального макроекономічного стану країни та запасу стійкості бюджетної системи [1, с. 35].

В умовах воєнного стану пріоритетними напрямками бюджетної політики є збільшення обсягів фінансування національної оборони і безпеки, забезпечення належного рівня соціального захисту населення, зниження рівня фінансової залежності від міжнародної допомоги та нарощення власного потенціалу в частині формування бюджетів усіх рівнів. Динамічність соціально-економічних змін визначає потребу посилення взаємодії інструментів бюджетно-податкового регулювання. Доцільним є формування адаптивного бюджетного механізму у взаємозв'язку з пріоритетами суспільного розвитку, а також посилення впливу регуляторних бюджетних механізмів на соціально-економічний розвиток.

В умовах економічних перетворень важливим є розробка обґрунтованої методології управління фінансово-бюджетними ризиками, ідентифікація загроз та унеможливлення виникнення порушень фінансової стійкості та збалансованості, передбачення та мінімізація впливу екзогенних та ендемогенних факторів, дотримання принципу адаптивності під час реалізації бюджетної політики. Задля нарощення впливу бюджетної політики на соціально-економічну стабільність країни необхідним є посилення якісного рівня фінансового інструментарію економічної збалансованості. Удосконалення бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів повинно ґрунтуватися на посиленні синергетичного зв'язку та координації між державними фінансовими інститутами; ефективному механізму та раціональному формуванні та використанні державних фінансових ресурсів; підвищенні ефективності результатів

виконання бюджетних програм; фінансуванні належного рівня соціального захисту населення [2, с. 101; 8, с. 24].

Досягнення збалансованої фінансово-бюджетної політики визначається необхідністю структуризації та оптимізації доходів та видатків бюджету, проведення дієвих заходів щодо зниження рівня дефіциту бюджету та державного боргу. Необхідним є удосконалення методології управління рівнем боргового навантаження країни. Важливим є регулювання за допомогою бюджетних інструментів макроекономічних показників, таких як сукупний попит, рівень інфляції та безробіття. Необхідним є посилення ролі адаптивної бюджетної архітектури відповідно до наявних соціально-економічних змін, що в свою чергу посилить результативність державних видатків. Підвищення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності передбачає реалізацію дієвої системи фінансово-бюджетного регулювання. Основним завданням фінансово-бюджетного регулювання є досягнення якісно-ефективного рівня використання державних фінансових ресурсів, що визначає напрями соціально-економічного розвитку.

Задля посилення ролі бюджету у системі макроекономічного регулювання важливим є формування моделі перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи з метою досягнення належного та рівноспільного рівня розвитку територій. Необхідним є удосконалення системи управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні задля зниження рівня ротаційності місцевих бюджетів. У цьому контексті важливим є посилення фінансової спроможності, стійкості та збалансованості місцевих бюджетів, що сприятиме соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Доцільним є реалізація заходів в частині фіскальної децентралізації, ефективність якої залежить від рівня економічного розвитку територій. До пріоритетних завдань бюджетної політики належить посилення ролі власних фінансових ресурсів у формуванні доходів бюджету та забезпечення необхідного рівня балансу між фінансуванням найбільш пріоритетних напрямів видатків, що стимулюватиме відновлення економіки.

Задля посилення впливу фіскальної політики на макроекономічну збалансованість важливим є взаємоузгодження напрямів бюджетно-податкової політики, національних цілей та завдань розвитку та економіч-

ної кон'юнктури. Досягнення оптимального показника податкового навантаження залежить від рівномірності та пропорційності розподілу фінансових ресурсів на місцевому рівні, а також від розроблення ефективного механізму управління бюджетно-податковими ризиками, що визначатиме напрями реалізації фіскальної політики під впливом екзогенних та ендогенних факторів та сприятиме посиленню фінансової стійкості та нарощенню економічних показників на місцевому та національному рівнях [9, с. 11].

В умовах воєнного стану та враховуючи обмеженість державних фінансових ресурсів, а також збільшення обсягів залучення міжнародної фінансової допомоги, важливим є формування результативної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та урядами зарубіжних країн. У цьому контексті, необхідним також є удосконалення механізму формування та пошук альтернативних джерел наповнення бюджетів за рахунок власних доходів [5]. Під час реалізації бюджетної політики важливим є врахування рівня податкового навантаження. Бюджетно-податкова політика повинна ґрунтуватися на принципі пропорційності до еластичності попиту. Доцільним є удосконалення методології бюджетного планування та прогнозування в частині розробки прогнозу податкових надходжень з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, а також рівня економічної активності на відповідних територіях. Достатньої уваги заслуговує необхідність удосконалення бюджетно-податкової та митної політики з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Фінансові інструменти реалізації бюджетної політики повинні спрямовуватись на створення інституційних передумов підвищення рівня людського капіталу. Рівень розвитку людського капіталу залежить від сукупності динамічних характеристик бюджетної політики, зокрема раціональності розподілу бюджетних видатків у сфері охорони здоров'я, освіти і науки, культури та доходів населення. Посилення впливу бюджетної політики на рівень розвитку людського капіталу зумовлено адаптивними соціально-економічними змінами, що потребують достатнього обсягу фінансування соціальної сфери. Бюджетна політика як важливий інструмент макроекономічного регулювання має ґрунтуватися на довгостроковій програмі суспільного розвитку країни.

Задля посилення дієвості бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної

результативності доцільним є проведення системного моніторингу досягнення цілей соціально-економічного розвитку, зазначених при формуванні бюджету минулих періодів, а також визначення пріоритетів посилення ефективності бюджетних програм у середньо-та довгостроковій перспективі. Розвиток системи формування бюджету як основного макроекономічного регулятора можливий за наступних умов: розроблення та використання засад перспективного бюджетного планування та прогнозування; спрямування на досягнення результативності виконання бюджетних програм; посилення впливу принципів програмно-цільового методу під час бюджетного планування та прогнозування; нарощення фінансової незалежності місцевих бюджетів, що визначатиметься нарощенням фінансової спроможності власних джерел доходів; удосконалення системи державного фінансового контролю. Вагомим значення набуває формування дієвої стратегії управління державним боргом [6, 7].

В умовах економічних перетворень необхідним є удосконалення бюджетного механізму з урахуванням євроінтеграційних процесів та вивчення і аналіз провідного досвіду зарубіжних країн, обґрунтування можливості імплементації даного досвіду до національної практики. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, доцільним є нарощення інвестиційного потенціалу місцевих бюджетів, що сприятиме залученню додаткових фінансових ресурсів до бюджетів, що знайде своє відображення у поетапному соціально-економічному розвитку територій. Важливим є посилення фінансової спроможності місцевих бюджетів за рахунок власних фінансових ресурсів. Вважаємо за доцільне нарощення фіскального потенціалу місцевих податків і зборів через систему удосконалення механізму їх адміністрування, розроблення фінансових інструментів бюджетного стимулювання регіонального розвитку та посилення ефективності використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

**Висновки.** Таким чином бюджетна політика є важливим інструментом забезпечення фінансово-економічної ефективності, через призму формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення збалансованості, фінансової стійкості та дієвості економічних перетворень. Бюджетно-податкова політика як інструмент макроекономічного регулювання, має враховувати аналіз та моніторинг архітектоники



бюджетних показників, а також дієву систему управління фіскальними ризиками. На сучасному етапі економічного розвитку важливими напрямками реалізації бюджетної політики є: формування архітектури бюджетних доходів; посилення фіскального потенціалу на місцеву рівні; оптимізація рівня податкового навантаження; посилення ролі регулюючої функції фіскальної політики; стимулювання економічної активності на регіональному та національному рівнях. Важливим є спрямування інструментів бюджетного регулювання на забезпечення стійкого довгострокового соціально-економічного зростання, шляхом

структурних економічних перетворень, досягнення збалансованості державних фінансів та забезпечення достатнього рівня бюджетної дисципліни. Доцільним є реалізація заходів, спрямованих на підвищення рівня прозорості та передбачуваності бюджету, посилення державного контролю за використанням бюджетних коштів, удосконалення системи міжбюджетних відносин задля рівноспільного розвитку територій. Необхідним є використання засад перспективного бюджетного планування та прогнозування під час виконання повноважень головних розпорядників бюджетних коштів.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of social-economic development of society. *The potential of modern science. volume 2. Science Publishing. London, United Kingdom.* 2019. P. 29–44.
2. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa.* 2023. № 6. P. 99–109.
3. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance.* 2023. No 12(1). P. 1–11.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
5. Любчак І.С. Формування доходів державного бюджету в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету.* 2023. № 58. С. 61–67. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-58-61-67>
6. Про Бюджетну декларацію на 2025-2027 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/668/27c/b9b/66827cb9b9727852406150.pdf>
7. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
8. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa.* 2023. № 4. С. 19–31.
9. Чугунов І.Я., Ігнатенко А.Б. Податок з доходів фізичних осіб у системі фінансово-економічного регулювання. *Фінанси України.* 2006. № 4. С. 3–14.
10. Чугунов І.Я., Нікітішин А.О. Податкова безпека держави. *Вісник КНТЕУ.* 2019. № 4. С. 31–41.

#### REFERENCES:

1. Chugunov I., Kachula S. (2019) State financial policy as a component of social-economic development of society. *The potential of modern science. volume 2. Science Publishing. London, United Kingdom,* pp. 29–44.
2. Chugunov I., Liubchak I. (2023) Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa.* № 6. P. 99–109.
3. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. (2023) The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance.* № 12(1). P. 1–11.
4. Biudzhethno-podatкова polityka u systemi rehulivannia ekonomiky [Budget and tax policy in the system of economic regulation]: monohrafiia [a monograph] / I.Ia. Chuhunov, T.V. Kanieva, M.D. Pasichnyi ta in.; za zah. red. I.Ia. Chuhunova. Kyiv: Hlobus-Press, 2018. 354 s. (in Ukrainian)
5. Liubchak I.S. (2023) Formuvannia dokhodiv derzhavnoho biudzhetu v umovakh transformatsii ekonomiky [Formation of state budget revenues in conditions of economic transformation]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu,* (58), 61–67. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-58-61-67> (in Ukrainian)
6. Pro Biudzhethnu deklaratsiiu na 2025-2027 roky [About the Budget Declaration for 2025-2027]: postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 chervnia 2024 r. № 751. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/668/27c/b9b/66827cb9b9727852406150.pdf> (in Ukrainian)
7. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2024 rik [About the State Budget of Ukraine for 2024]. *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) 2023, №№ 97-100. Dokument 3460-IX, pryiniattia vid 09.11.2023.* Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (in Ukrainian)

8. Chuhunov I.Ya., Makohon V.D. (2023) Biudzhethno-podatкова polityka v umovakh nevyznachenosti [Budget and tax policy in conditions of uncertainty]. *Scientia Fructuosa*. № 4. S. 19–31. (in Ukrainian)
9. Chuhunov I.Ia, Ihnatenko A.B. (2006) Podatok z dokhodiv fizychnykh osib u systemi finansovo-ekonomichnoho rehuliuвання [Income tax of individuals in the system of financial and economic regulation]. *Finansy Ukrainy*. № 4. S. 3–14. (in Ukrainian)
10. Chuhunov I.Ia., Nikitishyn A.O. (2019) Podatkova bezpeka derzhavy [Tax security of the state]. *Visnyk KNTEU*. № 4. S. 31–41. (in Ukrainian)